

GARİB-NÂME'DE ESMÂ-İ HÜSNÂ BAHSİ

The Esmâ-i Hüsnâ in the Garib-nâme

Mehmet Sait MERMUTLU

Dicle Üniversitesi

msaitmermutlu@hotmail.com

ORCID No:0000-0002-4129-9884

Gökçen Yunus TEKİN

Dicle Üniversitesi

yns.tekin@hotmail.com

ORCID No: 0009-0001-1117-3121

Araştırma Makalesi/Research Article

Doi: 10.56671/hafizadergisi.1949944

Makale Gönderim Tarihi

12/05/2026

Makale Kabul Tarihi

21/05/2026

ÖZ

XIV. Yüzyıl Anadolu sahasında kaleme alınan *Garib-nâme*, Türk tasavvuf edebiyatının en önemli didaktik mesnevilerinden biridir. Âşık Paşa (1272 – 1332), eserinde çeşitli *esmâ-i hüsnâ*ları halkın anlayabileceği bir dil ile aktarmayı amaçlamış ve bu doğrultuda çeşitli dinî kavramlardan faydalanmıştır.

Çalışmada *Garib-nâme*'de yer alan *esmâ-i hüsnâ* kullanımı incelenmiştir. Araştırmanın amacı, eserde geçen ilâhî isimlerin kullanım sıklığını, anlam boyutlarını ve işlevlerini ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılmıştır. *Garib-nâme*'de geçen ilâhî isimler tespit edilerek beyit örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda, Âşık Paşa'nın ilâhî isimleri yalnızca dinî kavramlar olarak değil aynı zamanda didaktik unsurlar olarak kullandığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda *Garib-nâme*'nin *esmâ-i hüsnâ*yı insanın manevî olgunlaşma sürecini yönlendiren bir öğretim aracı olarak ele aldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Garib-nâme, Âşık Paşa, Esmâ-i Hüsnâ, Tasavvuf, Klasik Türk Edebiyatı

ABSTRACT

Garib-nâme, written in the Anatolian field in the 14th century, is one of the most important didactic masnavis of Turkish Sufi literature. Âşık Paşa (1272–1332) aimed to convey various *asmâ' al-ḥusnâ* (the Beautiful Names of God) in a language understandable to the public, making use of various religious concepts in this context.

This study examines the use of *asmâ' al-ḥusnâ* in *Garib-nâme*. The aim of the research is to reveal the frequency, semantic dimensions, and functions of the divine names mentioned in the work. In the study, the content analysis technique, one of the qualitative research methods, was employed. The divine names in *Garib-nâme* were identified and evaluated through sample couplets. As a result of the analysis, it was determined that Âşık Paşa used the divine names not only as religious concepts but also as didactic elements. In this respect, it is seen that *Garib-nâme* treats *asmâ' al-ḥusnâ* as an instructional tool guiding the spiritual maturation process of the individual.

Keywords: Garib-nâme, Âşık Paşa, Asmâ' al-Ḥusnâ, Sufism, Classical Turkish Literature

1. Giriş

Esmâ-i hüsnâ, klasik Türk edebiyatında şair ve yazarların sıklıkla başvurduğu anlatı türlerinin başında yer alır. Bu tür, Allah'ın sıfatlarını estetik ve sembolik bir dil ile okuyucuya ulaştırmanın temel yollarından biri olarak kabul edilir. Şairler, esmayı kullanarak hem Allah tasavvurunu derinleştirir hem de okuyucunun zihninde güçlü bir anlam dünyası inşa ederler. Bu isimler, metinlerde çoğu zaman teşbih, mecaz ve telmih gibi edebî sanatlarla iç içe kullanılarak soyut kavramların somutlaştırılmasına katkı sağlar. Özellikle tasavvufî metinlerde *esmâ-i hüsnâ*, insanın manevî yolculuğunu açıklayan bir rehber niteliği taşır; kulun Allah'a yaklaşma süreci, bu isimlerin tecellileri üzerinden ifade edilir. Bu yönüyle *esmâ-i hüsnâ*, edebî metinlerde hem içerik zenginliği sağlayan hem de ahlâkî ve didaktik bir işlev üstlenen temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Anadolu sahasında XIV. Yüzyılda gelişen tasavvuf edebiyatı, Türk dilinin dinî ve tasavvufî düşüncenin aktarımında etkin biçimde kullanılmasını sağlamıştır. Bu dönemin önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Paşa, eserlerinin halk tarafından anlaşılmasını amaçlamış ve bu doğrultuda sade ve öğretici bir üslup benimsemiştir. Âşık Paşa'da Türkçe sevgisi önemli yer tutar. Bu itibarla Türkçecilik cereyanı içinde görülür (Yavuz, 2000, s. 35). Şairin en önemli eseri olan *Garib-*

nâme hem içerdiği tasavvufî düşünce hem de Türk dilinin edebî kullanımına yaptığı katkı bakımından önemli bir metin niteliği taşımaktadır.

Esmâ-i hüsnâ, Allah'ın zâtını ve sıfatlarını ifade eden ilâhî isimlerdir. "İsmin çoğulu olan *esmâ* ile "güzel, en güzel" anlamındaki hüsnâ kelimelerinden oluşan *Esmâ-i Hüsnâ* (el-Esmâü'l-Hüsnâ) terkibi naslarda Allah'a nispet edilen isimleri ifade eder" (Topaloğlu, 1995, ss. 404–418.)

Farsça bir terkip olup İslâmî bir ıstılah olarak bu terkipte sadece Cenâb-ı Allah'ın isimleri kastedilmiştir. Bizzât yüce Allah tarafından en güzel isimlerin kendisine ait olduğu bildirilmiş; müminlerin bu isimlerle dua etmeleri istenmiştir (Öztürk, 2019, s. 28).

İslâm inancında bu isimler, Allah'ın niteliklerini açıklayan aynı zamanda insanın manevî eğitim sürecine rehberlik eden unsurlar olarak kabul edilmektedir. Hz. Peygamber'in "Şüphesiz Allah'ın doksan dokuz ismi vardır; yüzden bir eksik. Kim bunları sayar (ihşâ ederse), cennete girer." (Tirmizî, t.y., Daavât 82–83, benzer bir hadis İbn Mâce'de de yer alır (İbn Mâce, Duâ, 10)) hadisi de bu isimlerin tasavvuf erkânı içindeki yerini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle insanın kemâle ulaşma sürecinde; ilâhî isimlerin bilinmesi ve bu isimlerin ahlâkî yansımalarının benimsenmesi büyük önem taşımaktadır.

Garib-nâme, Allah'a ait isimlerin halk diliyle aktarılmasını hedefleyen eserlerden biri olması bakımından *esmâ-i hüsnâ*'nın edebî ve öğretici kullanımına dair önemli veriler sunar. Âşık Paşa, eserinde ilâhî isimleri yalnızca dinî bir kavram olarak kullanmamış; aynı zamanda insanın ahlâkî gelişimini ve manevî yolculuğunu açıklayan bir öğretim aracı olarak değerlendirmiştir.

Bu çalışmada *Garib-nâme*'de yer alan *esmâ-i hüsnâ* örnekleri incelenerek söz konusu ilâhî isimlerin eserdeki kullanım biçimleri, anlam boyutları ve kullanım sıklıkları ortaya konulacaktır.

2. Garib-nâme'de Esmâ-i Hüsnâ Kullanımı

Âşık Paşa'nın *Garib-nâme* adlı eseri, ahlâkî düşüncenin öğretici bir üslupla aktarıldığı önemli metinlerden biridir. Eserde *esmâ-i hüsnâ*, yalnızca Allah'ın sıfatlarını tanımlayan kavramlar olarak değil aynı zamanda insanın manevî eğitimine rehberlik eden unsurlar olarak kullanılmaktadır. *Garib-nâme*'de yer alan ilâhî isimler incelendiğinde bu isimlerin çoğunlukla *tevhid* anlayışı, ilâhî rahmet, kudret ve hikmet kavramları etrafında tematik olarak kullanıldığı görülmektedir.

2.1. Tevhid Anlayışını Yansıtan İlâhî İsimler

Tasavvuf düşüncesinin temelini oluşturan *tevhid*; Allah'ın zâtını, aklen tasavvur edilen ve zihnen tahayyül edilen her şeyden tecrit etmek (Uludağ, 2012, s. 358) fikrini, Allah'ın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde bir ve tek olduğunu ifade eder. *Garib-nâme*'de *Allah*, *el-Ahad*, *el-Vâhid*, *es-Samed*, *el-Evvel* ve *el-Âhir* gibi isimler bu durumu yansıtan temel kavramlar olarak öne çıkmaktadır.

Garib-nâme'de tevhidi yansıtan en temel isim "Allah" lafzıdır. Bu ism-i şerif Kur'an'daki *esmâ-i hüsnâ*'dan ilk gelmiş olandır (Tatlısu, 1949, s. 23). Allah sözcüğü Hakk'ın yüce zâtına özgü olup bütün *cemâl* ve *celâl* sıfatlarını kendisinde toplar (Ramazânî, 2009, s. 186). Cihetlerden münezzehtir, mekâna sığdırılmaz (Pala, 2016, s. 21). Âşık Paşa, bu ismi Allah'ın bütün sıfatlarını kapsayan mutlak varlık anlayışını ifade etmek amacıyla kullanmaktadır. Şair, Allah'a ulaşmayı insanın manevi yolculuğunun nihâi hedefi olarak ele almaktadır. Bu durum aşağıdaki beyitte açıkça görülmektedir:

Bu meseldür kim bize hâl gösterür

Allah'a varmağına yol gösterür (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 1428)

Beyitte Allah'a ulaşma süreci bir yolculuk metaforu ile açıklanmaktadır. Âşık Paşa, tasavvufî terbiyeyi insanın hakikate ulaşmasını sağlayan bir rehber olarak sunmaktadır. Şairin yaklaşımı, tasavvuftaki "seyr ü sülûk" (Uludağ, 2012, s. 316) sürecidir.

Hem üçinçi duta Allah hulkını

Hulk-ıla hoş duta 'âlem halkını (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 1767)

Âşık Paşa, insanın Allah'ın ahlâkını örnek alarak güzel huylar kazanması gerektiğini anlatır. Ona göre manevî olgunlaşma yolunda ilerlemek aynı zamanda insanlara karşı muhabbet ve sevginin de bir göstergesidir. Bu beyti Hz. Peygamber'in "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim." (Ebû Dâvûd. (t.y.). *Sünnet*, 15; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/381.) hadisi de desteklemektedir.

Esmâlardan bir diğeri *el-Ahad* 'tır. *Ahad* sözlükte; bir, tek, yegâne, biricik anlamlarına gelir (Karagöz, 2007, s. 107). Bu isim, Allah'ın zâtında mutlak birlik ve benzersizlik taşıdığını ifade etmektedir.

Cân içinde kodı esrârı Ahad

Cândan ayrılmayırdur tâ ebed (Âşık Paşa, 2000, C.2, b. 2715)

Beyitte *el-Ahad* isminin, ilâhî sırların insanın varlığına yerleştirildiğini ifade eden bir anlam taşıdığı görülmektedir. Şair, insanın özünde ilâhî hakikate yönelik potansiyelinin bulunduğunu vurgular.

Bâkidür bu 'ışk ezelden tâ ebed

'İşkî kendü saçdı mülke ol Ahad (Âşık Paşa, 2000, C.3, b. 6557)

Âşık Paşa, bu beyitte ilâhî aşkın başlangıcı ve sonu olmayan ebedî bir hakikat olduğunu anlatır. Aşkın kaynağının Allah olduğunu ve O'nun bu aşkı bütün varlığa yaydığını, böylece şair, evrenin temelinde ilâhî sevginin bulunduğunu anlatmak ister.

*Garib-nâme'*de geçen esmâdan bir diğeri *el-Vahid* 'tır. Bu isim, Allah'ın zâtında ve sıfatlarında eşi ve benzeri bulunmadığını ifade etmektedir. Allah Teâlâ *Vâhid* sıfatıyla muttasıf bir İlâh'tır. İlâhlıkta tektir. Ondan başka, hak olarak hiçbir İlâh yoktur (Tatlisu, 1949, s. 177). Her şeyin mutlak sahibi yalnızca O'dur. Yaratılmışların hepsi O'na muhtaçtır ve O'nun emriyle hareket etmektedirler.

Anuñ ululığına had yok-durur

Vâhid oldur dahı vâhid yok-durur (Âşık Paşa, 2000, C.2, b. 2575)

Beyitte Allah'ın büyüklüğünün sınır tanımadığı ve mutlak birlik anlayışının vurgulandığı görülür. Âşık Paşa, bütün varlıkların nihai olarak tek hakikate yöneldiğini ifade eder.

Diğer bir isim *es-Samed* 'tır. Kur'ân-ı Kerîm'de bir yerde zikrolunan mübarek *Samed* ismi "efendi, itaat edilen" anlamına gelir (Ramazânî, 2009, s. 248).

Ol-durur ol kulhuvallâhu ehad

Hem şıfat hem adı Allâhu's-şamed (Âşık Paşa, 2000, C.3, b. 8016)

Beyitte *Samed* isminin, Allah'ın her şeyin varlık sebebi olduğunu vurgulayan bir anlam taşıdığı görülmektedir.

*Garib-nâme'*de *el-Evvel* ve *el-Âhir* isimleri de insanın varlık anlayışını güçlendiren kavramlar arasında yer almaktadır. "İlk" mânasına gelen evvel kelimesinin kökü hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de Hadîd sûresinin 3. âyetinde *Âhir* ile birlikte Allah'a nispet edilir. Bu

âyetteki konumuna göre evvel “varlığının başlangıcı olmayan”, *Âhir* de “varlığının sonu bulunmayan” demektir (Topaloğlu, 1995, ss. 404–418). Bu isimler Allah’ın zaman üstü varlığını ifade etmektedir:

Evvel oldur Âhir oldur dâyim ol

Zâhir oldur Bâtin oldur kâyim ol (Âşık Paşa, 2000, C.3, b. 8026)

Burada Allah’ın başlangıcı ve sonu olmayan mutlak varlık olduğu, ilâhî varlığın zaman ve mekân kavramlarının ötesinde bulunduğunu vurgulanır.

Garib-nâme’ de tevhid anlayışını yansıtan ilâhî isimler incelendiğinde, Âşık Paşa’nın bu isimleri insanın manevî eğitim sürecini açıklayan didaktik bir unsur olarak kullandığı görülmektedir.

2.2. Cemâl Sıfatlarını Yansıtan İlâhî İsimler

Cemâl sıfatları Allah’ın rahmetini, affediciliğini, merhametini ve ihsânını ifade eden isimleri kapsamaktadır. *Garib-nâme’* de *er-Rahmân*, *er-Rahîm*, *el-Kerîm*, *el-Gafûr* ve *eş-Şekûr* gibi isimlerin yoğun biçimde kullanıldığı görülmektedir. Âşık Paşa, bu isimler aracılığıyla Allah’ın kullarına karşı merhamet ve bağışlayıcılığını ön plana çıkarmakta, insanın ahlâkî gelişimini bu sıfatları örnek alması gerektiği düşüncesi üzerine temellendirmektedir.

Cemâl sıfatlarını yansıtan isimlerin başında *er-Rahmân* gelir. Sözlükte “merhamet etmek, sevecek ve acıyarak korumak” anlamındaki rahmet (ruhm, merhamet) kökünden türeyen *Rahmân* kelimesi “şefkat ve merhamet eden, acıyan” demektir (Topaloğlu, 2007, ss. 414–417). Bu isim, Allah’ın bütün varlıklara yönelik sınırsız rahmetinin göstergesidir.

Dünyelige kâni’ olmağ kân-durur

Zîra kim yaratıcı Rahmân-durur (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 858)

Dünya nimetlerine aşırı bağlılık insanı manevî açıdan zayıflatmaktadır. Âşık Paşa bu beyitte Allah’ın *Rahmân* sıfatını hatırlatarak tevekkül anlayışını vurgular. Şair, Allah’ın rahmetine güvenen kişinin dünya hırslarından uzak durması gerektiğini dile getirmektedir.

Nitekim ol Muştafâ eytdi ‘ayân

Baîna Rahmân yiyisi gelür revân (Âşık Paşa, 2000, C.2, b. 3064)

Beyitte Hz. Peygamber’in bir sözüne atıf yapılır. Peygamber’in, kendisine *Rahmân* olan Allah tarafından rızık ve nimetlerin sürekli geldiğini açıkça ifade ettiği anlatılır. Beyit, rızıkın Allah’tan geldiğini ve O’nun kullarına merhametle nimet verdiğini vurgular.

Garib-nâme’ de *Rahîm* ismi de Allah’ın kullarına yönelik özel merhametini ifade eden önemli esmadan biridir. Âşık Paşa bu ismi genellikle dua ve niyaz bağlamında kullanmaktadır:

Döstlaruñ yüzüşüyü çun iy Kerîm

Bizi bizden istemegil iy Rahîm (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 1931)

Şair, insanın nefesine yenilmemesi için ilâhî merhamete ihtiyaç duyduğunu anlatır.

Cemâl sıfatlarını yansıtan bir diğer önemli isim *el-Kerîm*’dir. Bu isim Allah’ın cömertliğini ve ihsânını ifade etmektedir. Allahu Tealâ *Kerîm*’dir, muktedirken affeder, va'dedince sözünü yerine getirir. Allah, iyilik edenlere mükâfat va'detmiş ve bu va'd, kullar için bir hüccet olmuştur (Tatlısu, 1949, s. 123). *Garib-nâme’* de *Kerîm* ismi çoğunlukla kulun günahkârlığını itiraf ettiği ve bağışlanma talep ettiği bağlamlarda kullanıldığı görülür:

Bilürüz kim biz üküş kılduğ günâh

Sen Kerîm'sin yarlığa iy pâdişâh (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 94)

Âşık Paşa, insanın hata yapmaya açık bir varlık olduğunu kabul etmekte ve Allah'ın cömertliği sayesinde affedilebileceğini dile getirmektedir. Şair, kulun tevbe etmesinin ilâhî merhamete ulaşmada önemli bir basamak olduğunu vurgulamaktadır.

Döstlara sen rûzı kılğıl iy Kerîm

Rahmetüñden ma'ni göster iy Raḥîm (Âşık Paşa, 2000, C.3, b. 6921)

Şair, Allah'a dua ederek dostlara rızık vermesini ister. Allah'ın cömertliğine (*Kerîm*) ve merhametine (*Raḥîm*) sığınarak, kullarına rahmetinden nasip ve manevi anlamda hakikati göstermesini dile getirir. Beyit, Allah'tan hem maddî hem manevî lütuf talebini anlatır.

Kur'ân-ı Kerîm'de doksan defa zikrolunan *el-Gafûr* ismi çok bağışlayan, çirkinlikleri örtüp affeden anlamına gelir (Ramazânî, 2009, s. 211). *Garib-nâme'*de *Gafûr* ismi de Allah'ın affediciliğini ifade eden esmanın başında yer alır. Âşık Paşa bu ismi genellikle diğer *cemâl* sıfatlarıyla birlikte kullanarak Allah'ın merhametinin kapsamını geniş bir şekilde ele alır:

Hem Ḥabîr ü hem Başîr ü hem Şekûr

Hem Raḥîm ü hem Kerîm ü hem Gafûr (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 73)

Beyitte Allah'ın affediciliği, merhameti ve ihsânı birlikte ele alınarak ilâhî rahmetin bütüncül bir tasviri yapılmaktadır. Şair, insanın Allah'a yönelmesinin affedilme ve arınma sürecini başlatacağını ifade eder.

Sen Raḥîm'sin hem Kerîm'sin hem Gafûr

Hem Kadîm'sin hem Mukîm'sin hem Şabûr (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 893)

Âşık Paşa beyitte Allah'ın rahmet ve yücelik bildiren sıfatlarını sıralar. Allah'ın çok merhametli (*Raḥîm*), çok cömert (*Kerîm*) ve bağışlayıcı (*Gafûr*) olduğu anlatılır. Aynı zamanda başlangıcı olmayan (*Kadîm*), varlığı sürekli olan (*Mukîm*) ve kullarına karşı çok sabırlı (*Sabûr*) olduğu vurgulanır. Beyit, Allah'ın hem affedici ve merhametli hem de ezeli ve mutlak varlık sahibi olduğunu ifade eder.

Cemâl sıfatları içerisinde yer alan *eş-Şekûr* ismi ise Allah'ın kullarının ibadetlerini ve iyiliklerini karşılıksız bırakmadığını ifade etmektedir. *Garib-nâme'*de bu isim, Allah'ın verdikleri karşısında kulun şükür bilinci kazanması ve her şeyin yine O'na ait olduğunu bilmesi gerektiğini ele almaktadır:

Hem Kerîm'sin hem Raḥîm'sin hem Gafûr

Şükr içinde dut bizi sen yâ Şekûr (Âşık Paşa, 2000, C.2, b. 5641)

Beyitte Âşık Paşa, Allah'ın kullarına verdiği nimetlere karşı şükretmenin tasavvufî terbiyenin önemli bir unsuru olduğunu vurgulamaktadır. Şair, şükür bilincinin insanın manevî olgunlaşmasına katkı sağlayacağını ifade eder.

*Garib-nâme'*de *cemâl* sıfatlarını yansıtan ilâhî isimler incelendiğinde, Âşık Paşa'nın bu isimleri insanın ahlâkî gelişimini destekleyen bir öğretim aracı olarak kullandığı görülmektedir. Şair, Allah'ın merhamet ve affediciliğini ön plana çıkararak insanın sevgi, tevazu ve şükür gibi erdemleri kazanmasını amaçlamaktadır.

2.3. Celâl Sıfatlarını Yansıtan İlâhî İsimler

İlâhî isimler yalnızca merhamet ve bağışlayıcılığı ifade eden *cemâl* sıfatlarıyla sınırlı değildir. Bunun yanında Allah'ın kudretini, azametini, mutlak hâkimiyetini ve cezalandırıcı yönünü ifade eden *Celâl* sıfatları da eserde yer almaktadır. *Cemâl* ve *Celâl* sıfatları insanın manevî eğitiminde temel unsurlardan biri olarak kabul edilir. *Garib-nâme*'de *Cebbâr*, *Aziz*, *Celîl* ve *Azîm* gibi isimlerin de bu anlayışı yansıttığı görülür.

Celâl sıfatlarını yansıtan isimlerden biri *el-Cebbâr*'dır. "Bozuk olan bir şeyi islah edip düzeltmek, birine zor kullanarak iş yaptırmak" anlamındaki *cebr* kökünden mübalağa ifade eden bir sıfattır (Topaloğlu, 1993, ss. 181–182). Bu isim Allah'ın mutlak kudret sahibi olduğunu, dilediğini gerçekleştirme gücüne sahip bulunduğunu ifade eder. *Garib-nâme*'de *Cebbâr* ismi, Allah'ın varlığının ezeli ve mutlak güç sahibi oluşu bağlamında karşımıza çıkmaktadır:

Cümle 'âlem yoğ-iken ol var-ıdı

Şöyle eksüksüz gani'cebbâr-ıdı (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 3)

Âşık Paşa, burada Allah'ın varlığının yaratılmışlardan bağımsız ve ezeli olduğunu vurgulamaya çalışır. Şair, *Cebbâr* ismini kullanarak ilâhî kudretin mutlaklığını ifade etmekte ve insanın bu kudret karşısındaki acizetine dikkat çekmektedir.

Celâl sıfatlarını yansıtan bir diğer isim *el-Aziz*'dir. İlâhî bir sıfat olarak *Azîz*, izzetinde ve kudretinde yegâne olan, asla yenilmeyen anlamını taşır (Ramazânî, 2009, s. 196). Bu isim *Garib-nâme*'de, Allah'ın mağlup edilmesi mümkün olmayan mutlak yegâne galip olduğunu bildirmekle beraber, O'nun hem merhamet hem de cezalandırma kudretine sahip olduğunu vurgulayan bir bağlamda kullanılmıştır:

Yarlıgarsa rahmeti çok ve's-selâm

Haşm iderse hōd 'Aziziün zü'ntikâm (Âşık Paşa, 2000, C.2, b. 3243)

Beyitte Allah'ın merhametinin genişliği ile birlikte cezalandırma kudretinin de bulunduğu ifade edilir.

Celâl sıfatlarını yansıtan diğer bir isim *el-Celîl*'dir. Allah'ın sıfatı olarak "*el-Celîl*"; zengin, mâlik, alîm, kadir gibi yüce sıfatlarla muttasıf olan, azamet ve kibriya sahibi demektir (Karagöz, 2011, s. 176). Bu isim Allah'ın azametinin ve yüceliğinin ifadesidir. Şair, *Celîl* ismini genellikle insanın kaderi ve ilâhî takdir anlayışıyla ilişkilendirerek kullanmıştır:

Bu ne tertîbdürki düzdi ol Celîl

Gâh 'izzetde bu tertîb geh zelîl (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 2408)

İnsanların hayatlarında karşılaştıkları farklı durumlar ilâhî takdirin bir sonucudur. Âşık Paşa, insanın bu düzen karşısında teslimiyet göstermesi gerektiğini vurgular.

Celâl sıfatları içerisinde bulunan diğer bir isim ise *el-Azîm*'dir. Azamet, büyüklük manasındadır (Tatlısu, 1949, s. 101). Bu isim, Allah'ın büyüklüğünün insan idrakini aşan bir mahiyete sahip olduğunu bildirir. Bu bağlamda *Garib-nâme*'de *Azîm* ismi, Allah'ın yaratma kudretiyle ilişkilendirilerek ele alınmıştır:

Ol Kadîm sultân Kadîm-durur Kadîm

Ol 'Azîm Sübhân 'Azîm-durur 'Azîm (Âşık Paşa, 2000, C.2, b. 2571)

Beyitte Allah'ın ezeli ve yüce oluşuna vurgu yapılır. O, başlangıcı olmayan kadîm bir Sultan, her türlü eksiklikten uzak ve sonsuz derecede büyük olandır. Şair, Allah'ın büyüklüğünü ve kutsallığını tekrarlarla güçlendirerek anlatır.

*Garib-nâme'*de *Celâl* sıfatlarını yansıtan ilâhî isimler incelendiğinde, Âşık Paşa'nın bu isimleri insanın sorumluluk bilinci kazanmasını sağlayan bir öğretim aracı olarak kullandığı görülmektedir. Şair, ilâhî kudretin büyüklüğünü vurgulayarak insanın tevazu, teslimiyet ve kulluk bilinci kazanmasını amaçlar. Bu yönüyle *Garib-nâme'*de *Cemâl* ve *Celâl* sıfatlarının dengeli biçimde ele alındığı görülmektedir.

2.4. İlâhî Kudret, Bilgi ve Hikmeti Yansıtan İsimler

Allah'ın bilgi, hikmet ve kudret sıfatları insanın varlık ve hakikat anlayışını şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. *Garib-nâme'*de *el-Alîm*, *el-Hakîm*, *el-Kâdir*, *el-Basîr*, *el-Habîr*, *el-Hakk* ve *el-Hâlık* gibi isimlerin bu şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Âşık Paşa, bu isimler aracılığıyla kâinatın düzenini, insanın yaratılış amacını ve ilâhî hikmet anlayışını eserinde ortaya koymaya çalışır.

Aşağıdaki beyte bakıldığında Âşık Paşa'nın bu grupta yer alan üç farklı isme aynı beyitte yer verdiği görülür. Bu isimlerden *Alîm* (... her şeyi çok iyi bilen). Allah'ın mutlak bilgi sahibi olduğunu, *Hakîm* (... hikmet sahibi, her işi, emri ve yasağı yerli yerinde olan) ismi Allah'ın bütün fiillerinin hikmet üzerine kurulu olduğunu, *Kâdir* (... güçlü, kuvvetli, her şeye gücü yeten) ismi ise Allah'ın her şeye gücü yettiğini bildirir.

Eytdi iy Kâdir seniñ fazuñ delim

Sensen Âhîr hem Hakîm ü hem 'Alîm (Âşık Paşa, 2000, C.3, b. 6955)

Allah'ın *el-Hakîm* ismi, O'nun yaptıklarının hepsinin bir hikmet üzere gerçekleştiğini bildirir. Şair, Allah'a seslenerek O'nun lütfunun ve ihsânının çokluğunu dile getirir. O'nun her şeyin son mercii olduğu, aynı zamanda her işi hikmetle yapan (*Hakîm*) ve her şeyi bilen (*Alîm*) olduğu vurgulanır.

*Garib-nâme'*de geçen başka bir esmâ da *el-Basîr*'dir. Allah'ın gizli ve açık her şeyi gördüğü anlamına gelir (Ramazânî, 2009, s. 197). Bu isim, insanın davranışlarının ilâhî gözetim altında olduğu düşüncesini vurgulayarak insanın hiçbir ortam ve zamanda yalnız olmadığını ifade eder:

Hem Habîr ü hem Basîr ü hem Şekûr

Hem Raḥîm ü hem Kerîm ü hem Gafûr (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 73)

Basîr ismi, Allah'ın insanın bütün fiillerini gördüğünü ifade eder. Âşık Paşa, bu anlayış aracılığıyla insanın her zamanda ve mekânda Allah'ın var olduğunun bilincine varmasını anlatmaya çalışır. Bu şekilde insan sorumluluk bilinci kazanacaktır.

*Garib-nâme'*de hakikat kavramını ifade eden isimlerden biri de *el-Hakk* ismidir. Hak, varlığı hakiki bulunan zâtın ismidir. Yani varlığı daima mütehakkıktır; daima sabittir (Tatlisu, 1949, s. 101). Âşık Paşa bu kavramı insanın hakikat anlayışıyla ilişkilendirerek kullanmaktadır:

Cümle varlık Hazret'e âşık ola

Haḫ cemâlin görmege lâyıḫ ola (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 1031)

Burada bütün varlıkların hakikatte Allah'a yöneldiği düşüncesi anlatılmıştır. Şair, insanın gerçek mutluluğa ilâhî hakikate ulaşarak erişeceğini söyler.

*Garib-nâme'*de geçen *esmâ-i hüsnâ*lardan biri de *el-Hâlık*'tır. Allah'ın yaratma kudretini ifade eden bu *esmâ* eserde sıklıkla geçmektedir. Tahmin etmek, ölçmek, bir şeyi yaratmak, örneksiz meydana getirmek, yalan uydurmak, bir şeyi düzeltmek, yumuşatmak, elbise eskimek, güzel huylu olmak, yumuşak olmak, düz olmak anlamlarındaki "h-l-k" kökünden türeyen "halik" yaratıcı demektir (Karagöz, 2011, s. 190). Bu isim Allah'ın kâinatı yoktan var eden yaratıcı olduğunu bildirir:

Gör Çalab'uhn kudretiñ gör maħlūkı

Gör bu maħlūk niçe ister Ĥālık'ı (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 602)

Beyitte insanın yaratılmış varlıkları inceleyerek Allah'ın kudretini anlaması gerektiğinin üzerinde durulur. Böylece şair, kâinatın ilâhî sanatın bir yansıması olduğunu dile getirir.

*Garib-nâme'*de ilâhî bilgi, hikmet ve kudreti yansıtan isimler incelendiğinde, Âşık Paşa'nın bu isimleri insanın varlık bilinci kazanmasını sağlayan bir öğretim aracı olarak kullandığı ortaya çıkmaktadır. Şair, kâinatı ilâhî hikmetin bir yansıması olarak ele almakta ve insanın bu düzeni anlayarak manevî olgunluğa ulaşabileceğini savunmaktadır.

2.5. Allah'ın Varlığının Sonsuzluğu ve Ezeliliği ile İlgili İsimler

*Esmâ-i hüsnâ*lar Allah'ın kudret ve hâkimiyetinin yanında aynı zamanda O'nun varlığının ezelî ve ebedî oluşunu da bize bildirmektedir. Bu çerçevede Allah'ın başlangıcı ve sonu bulunmayan mutlak varlık olduğunu anlatan *el-Bākî ve el-Kadîm* isimleri *Garib-nâme'*de karşımıza çıkmaktadır. Bu isimler, Allah'ın zaman ve mekânla sınırlı olmayan varlığını kavramanın, insanın manevî idrakini geliştiren temel unsurlardan biri olduğunu göstermektedir.

Yir ü gök anuñ-ıla kâyim-durur

O münezzeh Bākîvü dâyim-durur (Âşık Paşa, 2000, C.2, b. 3433)

Burada, yerin ve göğün Allah'ın kudretiyle varlığını sürdürdüğü anlatılır. Allah'ın her türlü eksiklikten uzak olduğu, varlığının sonsuz *Bākî* ve sürekli *Dâim* olduğu vurgulanır. Beyit, kâinatın varlığının Allah'a bağlı olduğunu O'nsuz olamayacağını bildirir.

Esere bakıldığında *Kadîm* ismi de sıklıkla kullanılmıştır. Önerine geçmek, cesur olmak, eski olmak, bir işe yönelmek ve razı olmak anlamlarındaki “k-d-m” kökünden türeyen “kadîm” eski, her şeyin önu ve evveli demektir (Karagöz, 2011, s. 131).

Yir-ile gögi yaratdı ol Kadîm

Birbirine çift kıldı ol Ĥakîm (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 698)

Beyitte Allah'ın yer ile göğü yarattığı ve bunları düzen içinde birbirine uygun şekilde var ettiği anlatılır. Allah'ın başlangıcı olmayan (*Kadîm*) ve her işi hikmetle yapan (*Hakîm*) olduğu vurgulanır. Bu açıdan bakıldığında beyit; kâinatın Allah'ın yaratması ve hikmetiyle düzenlendiğini ifade eder.

2.6. Kudret ve Yaratma Gücü ile İlgili İsimler

İlâhî isimler Allah'ın kâinat üzerindeki mutlak kudretini ve yaratma gücünü ortaya koyan anlamlar da taşımaktadır. Bu yönüyle bakıldığında Allah'ın her şeye gücünün yettiğini, varlıkları yoktan yarattığını ve bütün âlemin gerçek sahibi olduğunu ifade eden *el-Kâdir*, *el-Hâlîk*, *es-Sâni'* ve *el-Mâlik* isimleri öne çıkmaktadır. Bu isimler, kâinattaki düzenin ve varlığın Allah'ın kudretiyle meydana geldiğini kavramanın, insanın manevî bilincini güçlendiren temel unsurlardan biri olduğunu göstermektedir.

Allah'ın yaratma gücünü ifade eden isimlerin başında *el-Hâlîk* gelir. Her şeyin varlığını ve varlığı boyunca görüp geçireceği halleri, hadiseleri tayin ve tespit eden ve ona göre yaratan, yoktan var eden (Tatlıs, 1949, s. 62).

Gör Çalab'uhn kudretiñ gör maħlūkı

Gör bu maħlūk niçe ister Ĥālık'ı (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 602)

Garib-nâme'nin bu beytinde Âşık Paşa; Allah'ın kudretini ve yaratmış olduklarının O'na yönelişi anlatır. Şair, Allah'ın kudretini görmek için yaratılmış varlıklara bakılması gerektiğini, yaratılan her varlığın, varlığıyla Yaratıcı'sını aradığını ve O'na işaret ettiğini vurgular. Bu bağlamda Allah'ın mutlak kudret sahibi olduğunu anlatmaya çalışır.

Garib-nâme'de geçen diğer isim *el-Malik*'tir. Mâlik olmak, istila etmek ve hükmetmek anlamındaki "m-l-k" kökünden türeyen "mâlik" mülk sahibi, hükümrân, "melik" ise emir, hükümdar, yönetici ve sahip demektir (Karagöz, 2011, s. 168). *Garib-nâme*'de birçok beyitte bu esmaya değinilmiştir.

Şāhibü'l-mülk ü memālik ol-durur

Bu şafā pes maḥz-ı mālîk ol-durur (Âşık Paşa, 2000, C.2, b. 4701)

İlk mısraya bakıldığında Allah'ın mülkün ve bütün varlık âleminin gerçek sahibi olduğu, "Şāhibü'l-mülk ü memālik" ifadesiyle de bütün âlemlerin ve varlıkların yine O'na ait olduğu belirtilir. Devamında ise varlıkta görülen güzellik ve düzenin de gerçek sahibinin yine Allah olduğu ve böylelikle O'nun mutlak sahipliği ve hâkimiyeti bildirilir.

2.7. Bilgi ve Farkındalık ile İlgili İsimler

Garib-nâme'de Allah'ın her şeyi kuşatan bilgisini ve hikmetle yönetme sıfatını ifade eden isimler de kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Allah'ın her şeyi gören, her şeyden haberdar olan ve bütün işleri hikmetle düzenleyen bir varlık olduğunu ortaya koyan *el-Basîr*, *el-Habîr* ve *el-Hâkim* isimleri eserde karşımıza çıkar. Bu isimler, kâinatta gerçekleşen her olayın ilâhî bilgi ve hikmet doğrultusunda meydana geldiğini kavramanın, insanın manevî idrakini geliştiren temel unsurlardan biri olduğunu bildirir.

Hem Ḥabîr u hem Başîr u hem Şekûr

Hem Rahîm u hem Kerîm ü hem Gafûr (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 73)

Burada Allah'ın birçok ismi aynı anda zikredilmiştir. O, her şeyi bilen (*Habîr*), her şeyi gören (*Basîr*) ve yapılan iyilikleri karşılıksız bırakmayan (*Şekûr*)'dur. Aynı zamanda Allah'ın merhametli (*Rahîm*), cömert (*Kerîm*) ve bağışlayıcı (*Gafûr*) olduğu ifade edilir. Beyit, Allah'ın hem bilgi ve kudret sahibi hem de rahmet ve lütuf sahibi olduğunu ortaya koyar.

Ol Ḥakîm'dür ne neye lâyıḳ bilür

Olmuşı oldaçıyı bayıḳ bilür (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 2315)

Allah'ın hikmet sahibi olduğu vurgulanan beyitte Allah; her şeyi en doğru şekilde değerlendiren (*Hakîm*) olarak tanıtılır ve kime neyin layık olduğunu bilir. "Olmuşı oldaçıyı bayıḳ bilür" ifadesiyle, geçmişte olanları ve olası olanları da en iyi bilen Allah olduğu anlatılır. Beyit, Allah'ın her işi hikmetle yöneten ve her şeyi bilen olduğunu ifade eder.

2.8. Allah'ın Birliği ve Yüceliği ile İlgili İsimler

Garib-nâme'de Allah'ın tek ve benzersiz olduğunu, her türlü eksiklikten uzak bulunduğunu ortaya koyan *el-Vâhid*, *es-Samed*, *es-Sübhân* isimleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu isimler, Allah'ın eşi ve benzeri olmayan mutlak varlık olduğunu kavramanın, insanın manevî bilincini güçlendiren temel unsurlardan biri olduğunu göstermektedir.

Anuñ ululığına ḥad yok-durur

Vâhid oldur daḥı vâhid yok-durur (Âşık Paşa, 2000, C.2, b. 2575)

Beyitte Allah'ın yüceliği ve benzersizliğine değinilmiştir. Allah'ın ululuğuna (büyüklüğüne, yüceliğine) hiçbir sınır konulamaz; O'nun yüceliği sonsuzdur. "Vâhid oldur dahı vâhid yok-durur" ifadesiyle tek ve eşsiz olduğu, O'na benzer ya da denk bir varlık bulunmadığı anlatılır. Beyit, Allah'ın mutlak birliğini ve ululuğunu ifade eder.

Degme birnüñ bilüsi elvân-durur

Her bilüden maqşud ol Sübhân-durur (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 657)

Şair burada Allah'ın her şeyden uzak ve münezzehe olduğunu anlatılmaktadır. "Degme birnüñ bilüsi elvân-durur" ifadesiyle, hiçbir yaratılmışın Allah'ı tam olarak bilemeyeceği, O'nun bilinmesinin sınırsız çeşitlilikte olduğu vurgulanır. "Her bilüden maksud ol Sübhân-durur" ile de Allah'ın her türlü eksiklikten ve noksanlıktan uzak, mutlak münezzehe (Sübhân) olduğu vurgulanmak istenmiştir. Beyit, Allah'ın yüceliği ve benzersizliğini dile getirir.

Bunları üç üç yaratdı Zü'l-Celâl

Nitekim müstakbil ü mâzî vü hâl (Âşık Paşa, 2000, El-Bâbu's-Sâlisu, b. 6)

Beyitte Allah'ın yüceliği ve kudreti anlatılır. "Bunları üç üç yaratdı Zü'l-Celâl" ifadesiyle şair; Allah'ın ululuk ve yücelik sahibi olduğunu ve yaratmada mükemmel bir düzen kurduğunu vurgular. "Nitekim müstakbil ü mâzî vü hâl" ile de Allah'ın geçmiş, gelecek ve şu anı kapsayan her şeyi kuşattığı ifade edilir.

2.9. Allah'ın Zenginliği ile İlgili İsimler

Garib-nâme' de sıklıkla kullanılan bir diğer *esmâ* da Allah'ın her bakımdan kendi kendine yeterli olduğunu ve bütün varlıkların O'na muhtaç bulunduğunu ortaya koyan *el-Ganî ve es-Samed* isimleridir.

Allah'ın zenginliği, İslam düşüncesinde mutlak ihtiyaçsızlık ve her şeyin O'na muhtaç olması anlamına gelen *Ganî* ismiyle ifade edilir. Bu isim, Allah'ın hiçbir varlığa, sebebe ya da güce ihtiyaç duymadığını; aksine bütün varlıkların varlıklarını sürdürebilmek için O'na bağımlı olduklarını ortaya koyar.

Cümle 'âlem yoğ-iken ol var-ıdı

Şöyle eksüksüz Ganî cebbâr-ıdı (Âşık Paşa, 2000, C.1, b. 3)

Şairin ifadesine bakıldığında; bütün âlem henüz yokken Allah'ın var oluşu, O'nun hiçbir şeye muhtaç olmayan (Ganî) ve mutlak kudret sahibi (Cebbâr) olduğu vurgulanır.

Ol-durur ol kulhuvallâhu ehad (Kur'an, İhlâs 112:1)

Hem şıfat hem adı Allâhu's-samed (Âşık Paşa, 2000, C.3, b. 8016)

Allah'ın zenginliğini bildiren diğer *esmâ* ise *es-Samed'* tir. Bu *esmâ* her şeyin kendisine muhtaç olduğunu bildirir. Beyitte ise Allah'ın birliği ve benzersizliği vurgulanır. "Kul huvallâhu ehad" ifadesiyle Allah'ın tek ve eşi benzeri olmadığı, "Allâhu's-samed" ifadesiyle de Allah'ın her şeyin kendisine muhtaç olduğu fakat kendisinin hiçbir şeye muhtaç olmadığı belirtilir.

2.10. Allah'ın Varlığının Görünür ve Gizli Yönleri ile İlgili İsimler

Allah'ın varlığının ve kudretinin kâinattaki delillerle açıkça ortaya çıktığını, buna karşılık zâtının insan aklı tarafından tam olarak kavranamayacağını anlatan *ez-Zâhir* ve *el-Bâtın* isimleri de vardır. Bu isimler, Allah'ın hem varlığıyla her yerde tecelli ettiğini hem de mahiyetinin gizli kaldığını kavramanın, insanın manevî idrakini derinleştiren temel unsurlardan biri olduğunu göstermektedir.

Evvel oldur Âhir oldur dâyim ol

Zâhir oldur bâtın oldur kâyim ol (Âşık Paşa, 2000, C.3, b. 8026)

Âşık Paşa beyitte her iki esmaya da değinmiş Allah'ın hem *Zâhir* hem de *Bâtın* ismini zikretmiştir. Beyitte O'nun başlangıç (*Evvel*) ve son (*Âhir*) olduğu, varlığının sürekli ve daim bulunduğu ifade edilir. Aynı zamanda Allah'ın varlığının açıkça görülen (*Zâhir*) ve mahiyeti gizli kalan (*Bâtın*) yönleri olduğu, tüm varlıkların O'nun kudretiyle ayakta durduğu vurgulanır.

3. Garibnâme'de Geçen Esmâ-i Hüsnâ'nın Kavram ve Anlam Şeması

<u>Esmâ-i hüsnânın Kavram Alanı</u>	<u>İlgili İlâhî İsimler</u>	<u>Toplam Adet</u>	<u>Metindeki Pay (%)</u>	<u>Anlam Vurgusu</u>
Tevhid ve Varlık Birliği	Hak, Allah, Ahad, Vahid, Samed	1149	83,4	Mutlak varlık ve birlik anlayışı
Ezeli ve Ebedî Varlık	Evvel, Ahir, Kadim, Baki, Hayy	41	3,0	Zamandan ve yokluktan münezzehlik
Celâl ve Heybet	Celil, Aziz, Cebbar, zü'l-Celâl	52	3,8	İlâhî kudret ve azamet
Rahmet ve Lütuf	Rahman, Rahim, Kerim, Gafur, Şekur, Sabur	54	3,9	İlâhî merhamet ve bağışlama
İlim ve Hikmet	Alîm, Habir, Basir, Hakîm	16	1,2	İlâhî bilginin kuşatıcılığı
Yaratma ve Kudret	Halık, Sani, Kadir, Malik, Mukim	55	4,0	Âlemin yaratılması ve düzenlenmesi
Tenzih ve Ulûhiyet	Sübhan, Gani, Zahir, Batın, Maruf	11	0,8	Allah'ın aşkınlığı ve bilinmezliği
Genel Toplam		1378	100	—

4. Garibnâme'de Esmâ-i Hüsnâ'nın Kullanım Sıklığı

<u>Zâtî İsimler</u>	<u>Adet</u>	<u>Sıfatî İsimler</u>	<u>Adet</u>	<u>Fiilî İsimler</u>	<u>Adet</u>
Allah	167	Alîm	5	Hâlık	36
Hak	963	Basîr	1	Kadîr	6
Ahad	16	Habîr	2	Sâni	9
Vahid	2	Azîz	1	Gafur	3
Samed	1	Azîm	2	Mâlik	3
Evvel	1	Celîl	47	Mukîm	1
Ahir	18	Kerîm	28	Marûf	1
Zahir	1	Ganî	1	Cebbâr	3
Batın	1	Hakîm	8	Zü'l Celâl	1
Kadim	17	Rahmân	5	Sübhân	5
Baki	1	Rahîm	14		
		Sabûr	2		
		Şekûr	2		

Garib-nâme'deki Esmâ-i Hüsnâ'nın Oranları

Kategori	İsim Sayısı	Toplam Geçiş	Oran (%)
● Zâtî İsimler	12	1192	86.50
● Sıfatî İsimler	13	118	8.56
● Fiilî İsimler	10	68	4.94
Genel Toplam	35	1378	100

*Garibnâme'*de yer alan *esmâ-i hüsnâ* kullanım sıklıkları, eserin Allah tasavvurunun hangi kavramsal eksen etrafında şekillendiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Verilere göre zâtî isimlerin toplam kullanımın yaklaşık %86,5'ini oluşturması, eserde ilâhî varlığın doğrudan zât merkezli bir anlayışla ele alındığını göstermektedir.

Eserde özellikle "*Hak*" ve "*Allah*" isimlerinin yoğunluğu, vahdet fikrinin metnin ana omurgasını oluşturduğunu düşündürmektedir. Buna karşılık *sıfatî* isimlerin %8,56 oranında kalması, ilâhî niteliklerin daha çok öğretici ve açıklayıcı bir işlev üstlendiğini ortaya koymaktadır. *Fiilî* isimlerin %4,94 ile en düşük yoğunluğa sahip olması ise eserde Allah'ın tasarruf ve yaratma fiillerinden ziyade, mutlak varlık ve birlik anlayışının ön plana çıkarıldığını göstermektedir.

Sonuç

*Garib-nâme'*de *esmâ-i hüsnâ*nın kullanımı yalnızca Allah'ın sıfatlarını tanımlayan dinî bir anlatım unsuru değildir. Âşık Paşa, ilâhî isimleri insanın manevî gelişim sürecini açıklamak amacıyla didaktik bir araç olarak kullanmıştır. Eserde *esmâ-i hüsnâ*nın işlevi incelendiğinde bu isimlerin *tevhid* anlayışını pekiştirme, ahlâkî model oluşturma, tasavvufî eğitim sağlama ve dinî öğretileri halk diliyle aktarma gibi çok yönlü bir role sahip olduğu görülmektedir.

*Garib-nâme'*de ilâhî isimlerin en temel işlevlerinden biri *tevhid* anlayışını güçlendirmektir. Âşık Paşa, *Allah*, *Ahad*, *Vahid* ve *Samed* gibi isimler aracılığıyla Allah'ın mutlak birlik ve benzersizlik niteliğini vurgular. Şair, insanın varlık anlayışını bu birlik düşüncesi üzerine temellendirmekte ve bütün varlıkların nihai olarak ilâhî hakikate yöneldiğini ifade etmektedir.

Eserde *esmâ-i hüsnâ*nın önemli işlevlerinden biri de ahlâkî model oluşturmaktır. Âşık Paşa, özellikle *Rahmân*, *Rahîm*, *Kerîm* ve *Gafûr* gibi cemâl sıfatlarını kullanarak insanın merhamet, cömertlik ve affedicilik gibi erdemleri benimsemesi gerektiğini vurgular. *Garib-nâme'*ye bu yönüyle bakıldığında ahlâk anlayışının sistemli biçimde işlendiği görülmektedir. Şair, Allah'ın rahmet ve merhamet sıfatlarını örnek göstererek insanın toplumsal ve bireysel ilişkilerinde bu değerleri benimsemesini amaçlamaktadır.

Âşık Paşa, *Cebbâr*, *Azîz*, *Celîl* ve *Azîm* gibi *celâl* sıfatlarını kullanarak insanın ilâhî kudret karşısındaki acziyetini hatırlatmış muhataplarına kulluk bilinci kazandırmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte *Cemâl* ve *Celâl* sıfatlarını dengeli biçimde ele alarak korku ve ümit dengesini de *esmâ* ile sağlamıştır. Bu yaklaşımla, insanın hem ilâhî rahmete yönelmesine hem de sorumluluk bilinci geliştirmesine katkıda bulunur.

Eserde bu isimlerin dikkat çeken bir diğer işlevi varlık ve bilgi anlayışını açıklamasıdır. *Alîm*, *Hakîm*, *Kâdir*, *Basîr* ve *Habîr* gibi isimler aracılığıyla Âşık Paşa, kâinatın hikmet doğrultusunda

yaratıldığını ifade eder ve insanın kâinata ibret nazarıyla bakmasını, yaratılmış varlıklar üzerinden ilâhî hakikati kavramasını amaçlar.

Garib-nâme'de *esmâ-i hüsnâ* kullanımı incelendiğinde, ilâhî isimlerin sistemli bir öğretim yöntemi içerisinde ele alındığı görülür. Şair, bu isimler aracılığıyla insanın manevî olgunlaşma sürecini açıklamakta ve kulun Allah karşısında acziyetini bu isimlerin yüceliğini ortaya koyarak bildirmektedir.

Çalışmanın tamamına bakıldığında *Garib-nâme*'de yer alan *esmâ-i hüsnâ* kullanımı metin inceleme yöntemiyle analiz edilmiş; ilâhî isimlerin kavramsal dağılımı, kullanım sıklığı ve işlevi ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgular, eserde *zâtî* isimlerin açık ara baskın olduğunu ve özellikle "Allah" ve "Hak" isimlerinin metnin ana düşünsel eksenini oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum, *Garib-nâme*'de vahdet ve mutlak varlık anlayışının merkezî konumda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Sıfatî isimlerin daha çok ahlâkî yönlendirme, merhamet, bağışlanma ve hikmet temaları etrafında yoğunlaştığı; *fiilî* isimlerin ise yaratma, kudret ve ilâhî tasarruf bilincini destekleyici bir işlev üstlendiği görülmüştür. Bu dağılım, Âşık Paşa'nın Allah tasavvurunu teorik bir inanç çerçevesinin yanında, insanın manevî eğitimiyle doğrudan ilişkili bir öğretim sistemi içerisinde ele aldığını da göstermektedir.

Sonuç olarak *Garib-nâme*, *esmâ-i hüsnâ*yı ilâhî isimlerin zikredildiği bir alan olmanın yanında insanın varlık anlayışını, ahlâkî sorumluluğunu ve manevî yükselişini yapılandıran bütüncül bir merkeze yerleştirmektedir. Bu yönüyle eser, Allah tasavvurunun edebî metin üzerinden nasıl sistemleştirildiğini göstermesi bakımından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Âşık Paşa. (2000). *Garib-nâme* (K. Yavuz, Haz.), Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bursevî, İ. H. (2012). *Esmâü'l-hüsnâ şerhi*. İnsan Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. Anka Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. Otto Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1998). *Türk edebiyatında mesnevi*. Kitabevi Yayınları.
- Demirci, M. (2017). *Tasavvufun temel öğretileri*. Litera Yayıncılık.
- Gazâlî. (2011). *El-Maksadü'l-esnâ fi şerhi esmâüllâhi'l-hüsnâ* (O. Demir, Çev.). Klasik Yayınları.
- İbn Mâce. (2012). *Sünen-i İbn Mâce*. (Duâ bölümü). 3860
- İbn Mâce. (2012). *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi* (Haydar Hatipoğlu, Çev.). Kahraman Yayınları, "Dua", 10, hadis no: 3860.
- İbnü'l-Arabî. (2013). *Fusûsu'l-Hikem* (E. Demirli, Çev.). Kabalıcı Yayınları.
- Kara, M. (2012). *Tasavvuf ve tarikatlar tarihi*. Dergâh Yayınları.
- Karagöz, İ. (2011). *Esmâ-i hüsnâ*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kılıç, M. E. (2012). *Tasavvufa giriş*. Sufi Kitap.
- Konuk, A. A. (2005). *Fusûsu'l-Hikem tercüme ve şerhi*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Köprülü, F. (2004). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Akçağ Yayınları.

- Ocak, A. Y. (2011). *Türk sufiliğine bakışlar*. İletişim Yayınları.
- Öztürk, A. (2019). *İslamî Türk edebiyatında esmâ-i hüsnâ*. *İslamî İlimler Dergisi*, 14(2).
- Pala, İ. (2016). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Ramazani, R. (2009). *Kur'ân ve irfan açısından esmâ-i hüsnâ* (E. Ertekin & C. Bayar, Çev.). Kevser Yayınları.
- Şener, H. İ. (1985). *Türk edebiyatında manzum esmâü'l-hüsnâlar* [Doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Tatlısu, A. O. (1949). *Esmâ-i hüsnâ şerhi*. Başak Yayınları.
- Tirmizî, *el-Câmi 'u's-Sahîh (Sünenü't-Tirmizî)*, "Deavât", 82, hadis no: 3507.
- Topaloğlu, B. (1995). "Esmâ-i Hüsnâ" B. Topaloğlu, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 11, ss. 404–418). TDV Yayınları.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Kabcacı Yayınları.
- Yavuz, K. (2000). *Âşık Paşa ve Garib-nâme üzerine incelemeler*. Kitabevi Yayınları.